

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI
XVI. Dizi — Sa. 3¹

ÇANAKKALE'DE SAVAŞANLAR DEDİLER Kİ

RUŞEN EŞREF ÜNAYDIN

TÜRK TARİH KURUMU BASİMEVİ—ANKARA
1990

Birinci baskı : 1960
İkinci baskı : 1990

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
T Ü R K T A R İ H K U R U M U Y A Y I N L A R I
XVI. Dizi – Sa. 3'

ÇANAKKALE'DE SAVAŞANLAR DEDİLER Kİ

RUŞEN EŞREF ÜNAYDIN

2. Baskı

T Ü R K T A R İ H K U R U M U B A S I M E V İ – A N K A R A

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi <https://rantey.org>

1990

ISBN 975-16-0212-2

İÇİNDEKİLER

Uluğ İğdemir

S U N U, VII

AYAŞLI ECİR BİN MUSTAFA, 1

HÜSEYİN OĞLU MUSTAFA ONBAŞI, 9

ALİ OĞLU MEHMET ÇAVUŞ, 17

MÜLÂZİM-I EVVAL RUHÎ BEY, 29

YÜZBAŞI EMİN ÂLİ BEYLE MÜLÂKAT, 37

ÇANAKKALE'Yİ TAVÂF I. (Bir mektup), 47

ÇANAKKALE'Yİ TAVÂF II., 53

S U N U

Atatürk Yayınları serisinin bu üçüncü kitabını da yayın alanına çıkarmış bulunuyoruz. Böylece bu seride rahmetli RUŞEN EŞREF ÜNAYDIN'ın üç küçük fakat özlü eseri Türk aydınlarına sunulmuş oluyor.

ÜNAYDIN'ın "*Çanakkale'de Savaşlanlar dediler ki*" adını verdiği bu kitapçığa alınmış olan ilk beş yazı, Birinci Dünya Savaşının sonlarında ve 1918'in ilk yarısında Yeni Mecmua'nın 18 Mart 1915 zaferinin yıl dönümü münasebetiyle çıkan olağanüstü sayısında yayınlanmıştır¹. Aynı sayıda Mustafa Kemal ile de bir mülâkat vardır ki, bu yazı daha sonra 1930'da yeni harflerle "*Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal ile mülâkat*" adı altında kitap halinde çıkmıştır. Bu mülâkata esas olan ve tarafımdan

¹ "Yeni Mecmua"nın bu olağanüstü sayısının ne iç ve ne de dış kapağında yayın tarihi belli değildir. Bazı yazıların altında 1917 tarihi var ise de, konuşmaların sonundaki tarih 28 Mart 1918 olduğuna göre, Mecmua 1918 yılının ilkbaharında yayınlanmış olacaktır.

1943'te 28 sayılı Belleten'de yayınlanan "Atatürk'ün Anafartalar muharebelerine ait hâtıraları", bu serinin dördüncü kitabı olacaktır.

Rahmetli'nin "Çanakkale'yi Tavaf" adını verdiği diğer iki yazısı ise, 1950'de Ankara'da "Çanakkaleliler Dayanışma Derneği" tarafından 18 Mart Zaferinin 35 nci yıl dönümü dolayısıyla çıkarılan "Çanakkale" adlı dergi için Atina'dan yazdığı bir mektupla bir yazıdır. Bütün bu yazılar kendisi tarafından tekrar gözden geçirilmiş ve eskimiş birkaç kelimenin yerine yenileri konmak suretiyle ve pek az değişikliklerle bu kitaba alınmışlardır.

ÜNAYDIN, 29 Temmuz 1959'da İstanbul'dan bu eser hakkında bana yazdığı mektupta şunları söylüyordu:

"Kardeşim Uluğ,

"Çanakkale'de Savaşanlar dediler ki" adını alacak olan kitabın mülâkatlarını —ki bu kere yeni harflerle yazılma nüshalarını göndermiştiniz— gözden geçirdim; tashihlerini yaptım, bileşikte takdim ediyorum. Zaten "Çanakkale'yi Tavaf"ın tashihli nüshasını size o görüştüğümüz gün vermiştim. Demek ki, bu kitap, metin itibarı ile böylece tamamlanmış oluyor. Hemen basılmaya verilebilir. . ."

Dedikten sonra mektubunun sonunda da:

"Bu yazılara bir de 'Önsöz' gerek ki mânalarını ve meramımı bildirsin. Onu yazmaktayım, bir hafta içinde bitirir, gönderirim." diyordu.

Ne yazık ki ölüm bu önsözün yazılmasını engelledi.

Rahmetlinin yazamadığı bu "Önsöz" yerine ben, eserin mahiyetini biraz olsun açıklamak amacıyla bu kırık dökük "Sunu"yu yazmak ödevini üzerime aldım.

Kitaptaki mülâkatlar kahramanlarının ağızlarından çıktığı gibi not edilmiş, yazarın kendisi tarafından bunlara bir tek kelime katılmamıştır. Bunun için büyük değer taşımaktadırlar. 43 yıl önce çıkmış, ümitsiz bir kitap Arslan'ın hassas ve güzel işi

üzerinde durmak yerinde olur. Tasvirler çok canlıdır. İnsan bunları okurken savaşın bütün dehşetini duyuyor. Hüseyin oğlu Mustafa onbaşı'nın, bugün genç kuşağın kullandığı arı Türkçeye kaynak olacak ahenkli ve şiir dolu şu anlatışına bakın:

Ruşen Eşref soruyor:

“— Derler ki muharebede bizim askerlerin gözüne yeşil sarıklı askerler görünürmüş; siz de gördünüz mü onlardan?”

— Hayır efendim, biz görmedik. Yalnız kuşlar vardı, yeşil yeşil. Ateşin arasında gezerlerdi; sonra zeytin ağaçlarına konarlardı. Başka bir şey görmedik. O zeytin ağaçlarını kurşun, gülle kırmış, yıkmış; dalını, budağını karıştırmış. O yeşil kuşlar oraya konarlardı. Kurşun murşun, Allah tarafından, onlara dokunmuyordu.

Bu yazılarda soğuk kanlılıkla ve sanki olağan işlermiş gibi anlatılan kahramanlıklar, Türk milletinin büyüklüğüne, asaletine tanıklık etmektedir. Üstteğmen (Mülâzımı evvel) Ruhi Bey'in uçaktan denize düşen İngiliz subaylarını kurtarmak için ölümü göze alışı, insanın kalbini heyecanla ve takdirle dolduruyor².

Her satırı bir destan olan bu küçük eserin de Türk Gençliği tarafından zevkle okunacağına inanıyorum.

ULUĞ İĞDEMİR

Ayaşlı Ecir Bin Mustafa

GEL hemşehri, şöyle yanıma yaklaş,, dedim.

Kaşlarına, hattâ sert dalgalanmaları gözlerine düşen boz kabalakla ablak yüzünü çevirmiş koyu kumral sakallarının arasında ancak kırmızı yanaklarını ve yayıkça burnunu görebildiğim orta boylu bir asker, Yeni Câmi arkasında, küçük kutulu arzuhalciye memleketi için mektup yazdıracakmış gibi çömeldi. Tıknaz bedenini daha heybetleştiren tüylü boz kaputu, bel kayışından aşağı sarkıyor, altı çivi dolu sarı ayakkabılarını örtüyordu.

Ayaşlıymış; Çanakkale'de 124 üncü Alayda bulunmuş. Düşman kaçınca kadar Kirte'nin sağ cennahında Sığın deresinde kalmış. Düşman çekildikten

on dört gün sonra dönmüş. Gözünün biri sakat. Çatlak kurşun kum torbasına çarpınca kum taneleri gözüne sıçramış; eski gözün yerinde şimdi bulanık ve yekrenk bir mâvilik kalmış.

— Düşmanın girdiğini mi nakledeceğim? Nasıl girdiğimi, nasıl çıktığımı mı nakledeceğim?” diye sordu.

— Ne istersen anlat hemşehri, kulağım sende” dedim.

— Mayısta vardık biz. Velâkin Mayısın kaçıydı, orasını bilemeyiz... Şimdi girdik müdafaaya... İşte düşmanla bizim istihkâmın arası elli metre kadardı. Neyse müdafa ederdik. Cephemizde yedi tane (eliyle yan yana büyük büyük delik işaretleri yaparak) delik vardı” dedi.

— Ne deliği?” dedim.

— Lâğım deliği, lâğım!.. Lâğımın birisi bitti. Atacak olduk... Attık!.. Nasıl attık, bir yol onu tarif edeyim, olma mı efendi?

— Haydi bakalım.

— Emir verdiler: “Lâğım atılacak bugün” dediler.

Tarassudda dörder kişi kurşun atıyor; biz de nöbet bekliyoruz. Birbirimizi değiştiriz.

Bizim fırka kumandanından emir geldi:

— “Dört sekiz olsun” dediler.

— “Dördünüz süngü takın, dördünüz kurşun atın” dediler.

Kum torbasının üstüne süngüleri uzattık... Yâni düşman bizi çokluk görecektir ki o da kendi siperine asker yığacak. Lâğımın paşayınca çok telefıyat verecek...

Şimdi başladık ateşe; derken o da başladı. Derken bir gır, gır, gır, gır gitti gayrı. Bizimkiler lâğımı doldurdular kum torbasiyle; ağzına kadar kaydılar. Fitil ateşlediler. Fitilin, efendime söyliyeyim, bir ucu tâ burda; bir ucu tâ orda!... Fitil yana yana vardı, baruta değdi. Lâğım patladı. Patladıktan sonra dağlar böyle devrildi. (Dilinin tasvir edemediği o dehşetli sahneyi ellerini açarak, kollarını havaya kaldırarak, göğdesini sallıyarak daha canlandırmıya çabalıyordu.) Devrilince düşmanın bacakları, kolları havada uçarken gördük; Ayak parçası, efendime söyliyeyim, insan kellesi, şapkası, göğdesi mövdesi, yâni hepsini havanın yüzünde gördük... Sonra ateş bitti. Duman savuldu. Attığımız fişenk, kapçık...

— Kapçık ne?

— Fişeğin kapçığı olma mı hani? Tâ diz boyu oldu. Kürekle küredik. Topladık.

— Düşman nasıldı?

— Düşman gelemmezdi ki!... Biz gece giderdik; çıkardık; kum torbasından aşardık. Ne kadar şehitlerimizin tüfekleri varsa, meselâ, toplardık. Ondan sonra on beş günümüz bitti mi ön siperde; ondan sonra ikinci ateş hattına çekilirdik. İkinci ateş hattında, ondan sonra siper kazardık. On beş günden sonra bize “değiş” gelirdi. Geriden gelenler ireldekilerden birinci ateş hattını teslim alırlardı... Hiç (elini göğsünden havaya, bir red, bir inkâr vaziyetine kaldırarak) gatiyen bir siper vermedik, Üçüncü kılav” dedi.

— İngilizler cesurcasına mı hücum ederlerdi?” diye sordum.

— Hiç on para etmez İngiliz... Hiç korkumuz yoktu hamdolsun. Topu tüfeği iyiydi emma, velâkin topu tutturamaz ki!... Neden dersen, o aşağıdaydı. O enginimizde idi, biz yükseğindeydik. Yalnız, bombayla telef ederdi bizi.. Gel, sonra bize toplar erişti Beyefendi; topları kurdular. Bizde topçular vardı ki, eh, attımıydı topu, onun istihkâmına düşürürdü, evvel Allah, Allah sâyesinde!... Ondan sonra şeye, iskelesine attığını iskeleye düşürürdü... Dağıttı iskeleyi!.. İskeleye, gayrı, İngiliz yaklaşılamaz oldu!.. Ondan sonra dayanamadı gayrı...

Bir gün, gece ateş yaktilar; cephesinde ordan burdan ateş peydah oldu. Meğer eşyasını yakarmış. Bize kalmasın gibiye eşyasını yakarmış hani? Ondan sonra zâbitlerimiz:

— “Oğlum müjde” dedi. —“Neyi ki, Beyim”dedik.

— Bu kaçacak bugün galibaa” dedi. “Bak öteyi beriye ateşliyor. Bu kaçacak galibaa” dedi. “Keşif kolu çıkaralım, dört tâne” dedi. “Gitsin istihkâmına baksın” dedi.

— Kimin istihkâmına?

— Düşmanın... Bizden dört kişi çıktık. Düşmanın istihkâmına bakmaya gideceğiz. (Yine kâğıdıma eğildi). Orayı yaz... Dört kişi fedâi çıktık... Yazdın mı Beyim? (Yumruklariyle, dirsekleriyle işâretini taklit ederek) Emekleye emekleye düşmanın kum torbasının altına var-

dık. Ordan dinledik: Var mı ki acep düşman” diye... Ses alamadık. Ondan sonra: “Ya Allah! Bismillahirrahmanürrahim!” diyerek dördümüz de düşmanın istihkâmına atladık. “Selâten Tüncina” yı okuyarak atladık... Baktık ki, kimse yok!.. Ondan sonra, koştuk ikinci istihkâmına... Ondan sonra, orda da yok!... Ondan sonra birini posta ettik; askere haber verdik, gitti. Ondan sonra asker birden hücumla kalktı. Geldi asker. Dağıldık gayrı istihkâmın içine!.. O yana, bu yana, o yana, bu yana aktardık... Kimseler yok.

Hâsılı oraya gayrı, müfreze bıraktık. Ondan sonra kendimiz geriye geldik. Ne varsa orda, teslim aldık. Çadırdı, efendime söyleyeyim, pirinçti, üzümdü, şekerdi, kavurma kutusuydu, beylik, —şey, battaniye, battaniye— çok şeyleri aldık. Ondan sonra dört gün durduk. Ondan sonra bizi çektiler gayrı.

Ecir bin Mustafa, muhayyele ve muhâkemesi henüz olgunlaşmamış bir çocuk zihnine biriken hâtıraları ve tahassüsleri atlıya atlıya naklediyordu. Ben de keyfine değmiyordum. Yalnız, şunu sordum:

— Şeyde eğlence eder miydiniz?

— Eğlence olur mu, harb yerinde?

— Yok canım, öylesi değil; hani şu istirahat vaktinde..

— Eh otururduk, konuşurduk. Türkü de söyledik.

Oynayan gülen arıyor muydun!... Askerlik bu.

Sonra hep bölükler eş tuttuk. Gideceğiz gayrı. Düşmanın teyyâresi geldi. Bir de bizim “tek kuyruk” derdik. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

— Tek kuyruk ne?

— Adını biz öyle koyduk. “Geliyor yine arslan” derdik. O da öteden çıktı. Bunlar geldiler, birbirine karıştılar. Kâh o onun altından geçiyor, kâh üstüne çıkıyor. Öyle, birbiriyle müdafaa ediyorlar... Ondan sonra bizimki yaraladı onu... Yaralanınca yukardan aşağı indi.

— Hangisi?

— Düşmanınki...

“Ooh, Ooh, Amanın Allah, bizimki düşürdü ooh, ooh” derken düştü bizim askerin içine...

— Bizimki ne oldu?

— Onu ordan düşürürken bizimki tamam enginimizde süzüldü. Derken üstümüze doğru geldi. Bizim zâbitler: —“Çok yaşa” diye bağırın oğlum!” dediler. Biz de “Çok yaşa, çok yaşa” diye bağırдық.

Ağırlığa geldik. Eş tuttuk gayrı. Ondan sonra herkes eşyâsını bağladı. Doktorumuz geldi. Bizi muâyene etti. Zayıflarını ayırdı. Beni de ayırdı.

— Neden?

— Çünkü azacık zayıfladım, hasta oldum. Bacaklarımda yel peydah oldu: Ondan sonra doktorun ayırdığını “Ağ deresine” yolladılar.

— Demin diyordun ki harbe girerken “Selâten Tüncina” yı okuruz. Sen okuma yazma biliyor musun?

— Yok. Okuma yazma bilemeyom. Velâkin “Selâten Tüncina”yı memlekette hocalarımızdan ağızdan belledik. Namaz kılarken bunu namazın arkasından her dâim okuruz.

— Balkan harbinde de bulundun mu?

— Ya! Balkan'da da yaralandım. Balkan'da Ayaş taburundaydım. (Omuzunu göstererek) tâ burdan girdi, burdan çıktı. Velâkin o harb hiç idi, yâhu, murdar bir şeydi!” dedi.

Bunun üzerine Ayaşlı Mustafa oğlu Ecir'e bir sigara verdim. Almamak istedi. Israr ettim. Kabul etti. Selâm verdi; bir zâbit huzurundan ayrılır gibi bir iki adım geri geri yürüdü. Fakat yarı yolda yine döndü; köylülere mahsus o bönce tecessüsün güdüsü ile sordu ki:

— Neden böyle inceden ince sorgu sual ettin? Bunların hepisini de cerîdeye mi çıkaracağın yoksa?

— Evet, öyle!..

Bu son sözüm onu sevindirmedi değil... Çünkü koyu kumral kıllarının altında örtülü dudakları sağlam beyaz dişlerini gösterecek kadar açık kalmıştı.

Hüseyin oğlu Mustafa Onbaşı

ON yedinci, on sekizinci yüzyılda İstanbul'a gelen elçilerin falan hâtıranâmelerinde, öyle, kâğıtlar üstüne Amsterdam basması uzun burma bıyıklı, geniş gövdeli, ablak yüzlü ve koca enseli babayiğit yeniçeri tasvirleri vardır a... İşte, yanımda duran asker de onlardan birini andırıyordu. Yalnız, ustrayla traş ettirilmiş başında kavuk yerine kabalak, belinde, hançer yerine kasatura vardı. Ve onların bakışlarındaki kahhar heybet, bunda biraz daha yumuşak, biraz daha durgundu.

— E sen nerelisin bakalım, ağam?" diye sordum.

— Afyon Karahisar'ın Sandıklı kazasının Kusura kariyesinden Hüseyin oğlu Mustafa.

— Rütben?

— Onbaşı.

— Sen de Çanakkale’de bulundun, demek !

— Evet efendim, bulunduk.

— Yaralandın mı?

— Evet; kolumdan, bileğimden, parmağımdan.

— Ne ile yaralandın?

— Misket parçasıyla, şarapnel misketinin parçasıyla.

— Hangi taraftaydın?

— Seddülbahir tarafındaydım. “Donuz deresi”nden girdik, “Kanlı dere”ye çıktık; Kirte köyünün alt yanında “Kanlı dere” vardır; işte oraya!..

— Ne gördün bu muharebelerde? Biraz naklet, bakalım!...

İçini çekti:

— Şimdi efendim, Kanlıdere’ye girdik. Başladık muharebeye... Alayımızı ne söyleyecek miyiz?

— Yok; sen bilirsin!

— Neyse Kanlıdere’de biz, bir altı gün kadar müdafaa ettik. Sonra üç gün istinat yerine, sargı mahalline çekildik. Ondan sonra Kirte köyünün altına girdik.

İşte asıl ateşe şimdice gireceğiz. Kirte köyünün altında, şimdice, altmışıncı alay sağımızda taarruza başladı. Bizim alay da, ikinci alay da, onun solunda taarruza başladı. Ondan sonra bizim arkamızdan şiddetli hücum emri geldi. Biz hücumla kalktık, şimdice; düşman şiddetli ateş peydah etti. Bizim tabur kumandanımız “Haydi; bu şiddetli ateşe karşı fedâî çıkacak yok mu?” dedi. Bizim birinci taburdan elli kişi kadar çıktık, biz...

Düşman bize şiddetli ateş atıyor... Biz bir iki şehit verdik, düşmanın istihkâmını tutuncaya kadar... Hem atıyoruz, hem hücum ediyoruz!... Düşmanın istihkâmını tuttuk. Düşman her ne kadar bize ateş ettiyse de önümüzü alamadı. İstihkâmdan püskürdü; şimdice birazları istihkâmdan çıktı, kaçtı. Birazları, içinde kaldı. Onları arkasından süngüledik. Kâfir, kum torbasına sarılıyor ki öte yana kaçacak, deniz tarafına!... Biz hepsine süngüler saldırdık. Beline beline süngüledik. Hâlâ benimki yağırmasına geldi...

— Yağırnı diye neye diyorsun?

— Eliyle belini göstererek: —Hani şu bel kemiği yok mu? Ona biz yağırnı deriz... Süngü kırıldı... Sonra biz bunun istihkâmına atladık. İkinci istihkâmdan da çıkardık, bunu... Deniz aşağı yoğduk... Sonra bizim fırka kumandanından emir gelmiş: “Askeri geri çekin” diyerekten... Biz geriye dönünce, başladı denizden bombardıman etmeye... Biz kendimizi siper aldık. Evvelden gülle düşmüş de bir çukur açmış imiş. Bizim kaçırduğumuz düşmandan on altısı kaçamamış, oraya siper almış da yatmışlar. Sonra bizim arkadaş vardı, Ethem Ağa deriz, o adam görmüş onları... Bombacıydı o da.

— Kim? Ethem Ağa mı?

— Evet!.. Dedi bana: “Mustafa Onbaşı! Burda bir kaç kişi var amma, bunlar diri... Ben üstlerine varmadım. Ne yapalım?” dedi.

Dedim:

— “Sencin ben varayım üstüne!”

Bundan üç bomba aldım, ben. O da peşimden geldi. Beraber olarak vardık. Gösterdi orayı bana. Hemen ben kirpiti aldım; çaldım attım, çaldım attım; çaldım attım... Ben üç atıncaya kadar da iki tane o çocuk attı. On altısı da mâf (mahv) oldu. Sonra biz çocukla geri geldik. Sıçan yolundan gelirken, mülâzım-ı evvel Cemal Efendi vardı, bizim... Mülâzım-ı evvel Cemal Efendi orda bacağından vurulmuş. “Aman evlâdım, beni burada bırakmayın” dedi. Onu aldık arkamıza; sargı mahalline gittik...

Ondan sonra Kirte köyünde bulunduk...

— Sen sonuna kadar orda mıydın?

— Hayır, üç ay eğleştim. Altmışınca alayın ardından takviye (takviyeye) gittikti. Yaralandım. İstanbul’a geldim.

— Nasıl oldu?

— Altmışınca alay Kirte’nin altında muhârebeye girdi. Düşman buna taarruz etmiş. İstihkâmın birinde bizimkileri maf etmiş. Sonra altmışınca alay kumandanından bizim alay kumandanına telefon gelmiş. Takviye istemiş. Bizim dördüncü alayın birinci taburuna arkasından takviye verdiler. Altmışınca alayla karıştık. Biz girdik, şimdice, Kirte’nin altından emir verdiler. Hücuma kalktık. Girdik orda. Düşmanı yine püskürttük istihkâmından dışarıya... Mustafa Efendi vardı: Yüzbaşımız; önümüzde:

“Haydi evlâtlarım! anamız bizi bugün için doğurdu” diyerekten, elinde kılıçla İngiliz’in ikinci istihkâmına da girdik. Ondan da kaçırıldı İngiliz’i.

— Eh bu İngiliz cesur mu bâri?

— Askeri korkaktır, yânî... Denizden gücü çoktur. Yoksa karada yüzü yoktur. Bir kere Türk'ün askerini gördü mü, gerisi geriye kaçmaya yüzü yeter; yoksa başka bir şeye yetmez.

— Hımm.

— Yine biz devam ediyoruz. Akşamın saat alaturka 11 raddelerinde bizim topçular yukarı cephemizden başladı ateş etmeye. Sonra, bu yol, onun topçuları da bu hücûmun arasına ateş etti... Ortalık biraz siyahlık oldu, akşam olunca... Düşmanın askerinin kalan bir kısmı denize aşağı kaçtı. Sonra topçular birbirine müdafaa ederken toplarını hücûm ettiğimiz mevkiye düşürüyorlardı. Tozdan dumandan biribirimizi farkedemedik. Başladık ünleşmeye gayrı: “Bu tarafa gel, bu tarafa gel” diye... İşte o gün yaralandım. Amma bilmem bizimki mi yaraladı, onların ki mi? Tozdan dumandan anlıyamadık.

Anlattığı fecaatli boğuşma sahnelerini, ölüm anlarını daha belirtebilmek için sözlerine ellerinin işaretlerini katarken gördüm ki sağ elinin şahâdet parmağı, yarısından yok. Sebebini sordum. Mühimsemez bir edâ ile dedi ki:

— Orda düştü gitti.

— Anlat, anlat; yaralanınca nasıl oldun?

— Ben gızgından, bilmedim yaralandığımı.

Arkadaşlar dedi ki: “Sen yaralanmışsın, Mustafa Onbaşı. Yeninden kan sızıyor... Bir de baktım, parmağım da yok.” “Eh, ben yaralanmışsın” dedim.

— Vurulanlar bağılıyor mu?

— Biz duymuyoruz. Onlar geride kalıyor. Top sesinden, silâh sesinden hiç duymuyoruz.

— Bâri insan o aralık bir şey düşünebiliyor mu?

— Hiç bir şey düşünemiyor. Yalnız korkmuyor. O ateşin içinde öleceğini mi kalacağını mı bilemiyorsun. Zâbitlerimiz bize tenbih ederdi ki: “Oğlum, Selâten Tüncina’yı okuyun” derdiler. Bilenlerimiz okurdu. Bilmeyenlerimiz de tekbir alırdı.

— Arasına şarkı markı söyler miydiniz?

— Asker kendi mabeyninde geceleri şenlik yapar, şarkı çağırır, türkü çağırır. İllik bu; oynayanlar oyun oynar; çalgı çalanlar çalgı çalar; bilmeyenler de seyreder, çadırın içinde.

— Arkadaşlar birbiriyle iyi geçinirler miydi?

— Avvv, iyi geçinmenin sözü mü olur? Birbirine imdat ederlerdi.

— Senin en iyi kafadaşın kimdi?

— Ethem vardı, şehit gitti, Allah rahmet eylesin. Bir de... ..

— Hani o bombayı atan Ethem mi?

— Evet... Bir de Hüseyin vardı, mecruh (mecruh= yaralı) geldi.

— Bizim askerlerimiz cesur muydu?

— Cesur idi. Cesur olmaz mı? Ben sonrakileri bilmiyorum a muvazzafları... Neden dersin biz hep bir misâldik. Biz lediflerdik hep; 93 tevellütlü.

— Derler ki muhârebede bizim askerlerin gözüne yeşil sarıklı askerler görünürmüş; siz de gördünüz mü onlardan?

— Hayır efendim, biz görmedik. Yalnız kuşlar vardı. Yeşil yeşil. Ateşin arasında gezerlerdi. Sonra zeytin ağaçlarına konarlardı. Başka bir şey görmedik. İşte o zeytin ağaçlarını kurşun, gülle kırmış, yıkmış, dalını budağını karıştırmış. O yeşil kuşlar oraya konarlardı. Kurşun murşun, Allah tarafından, onlara dokunmuyordu.

Ali Oğlu Mehmet Çavuş

VE aleykümüsselâm; gel bakalım.

Önce, kendisinden evvel gelen arkadaşından daha düzgün kılıklı ve daha muntazam duruşlu esmer yağız bir adam, bir iki dakika selâm vaziyetinde kaldı. Siyah ince bıyıklarının uçları sivri ve dikti. Yüzünde bir şehir, hiç olmazsa bir vilâyet merkezi gencinin uyanıklığı vardı. İnce siyah kaşları alının hareketleriyle kıpırdıyordu. Bakışlarında hiç ölgün bir mâna yoktu. Yüzünde gülerken de, sertlenirken de düşünen teennili bir hâl seziliyordu. Ben hiç bir şey sormadan:

— Ankara, vilâyetimiz; sancak: Çorum; kazâmız: Osmancık. Biz Osmancık'ın İncesu kariyesindeniz.. Rütbe de zikrolunuyor mu?" dedi.

— Hayır amma, çavuş mu, nedir?

— Evet, çavuş.

— Adın?

— Ali oğlu Mehmet.

— Evvelce de İstanbul'da mıydın?

— Evet... Evvelce de burda, Maltepe'de...

— Fakat ben askerlikten evveli soruyorum.

— Yok. Asker olmadan memleketteydik.

— Okuma yazma bileceksin sen, öyle ise. (Çünkü hiç olmazsa iptidaî tahsilini bitirmiş bir adam gibi muntazam konuşuyordu.)

— Yok efendim, bilmiyorum.

— Sen de Çanakkale'de bulundun, öyle değil mi?

— Seddülbahir ve Kirte'de bulunduk.

— Başından sonuna kadar mı?

— Yok efendim. Evvelâ tahminen yirmi gün kadar, yirmi beş gün kadar durduk. Orda Seddülbahir'de mecruh düştüm. Seddülbahir'in Donuz deresine girdin mi idi, sol cenâha yakın bir dere var. O dereden "Mehmet Çavuş" istihkâmına çıktık.

— Neden o istihkâma Mehmet Çavuş istihkâmı demişler?

— Vallaha, bizden evvel bir Mehmet Çavuş çıkmış da o istihkâmı kazdırmış. "Onun istihkâmı" diyorlardı.

— Kendisi ne olmuş, o Mehmet Çavuş?..

— Kendisi yaralı düştükten sonra zâbit olmuş.

— Sen onu gördün mü?

— Yok, görmedim ben.

— E Çanakkale'ye gidince ne gördün?... Şöyle otur, ayakta durma, nâfile yere...

Teklifimi tereddüdle kabul etti. Zâbitleriyle öteki erattan fazla münesebette bulunan bir çavuş olduğu hareketlerinden, sözlerinden belli oluyordu. Evvelce görüştüğüm asker gibi çömelmedi. Orada, içi boşalmış tahta sandıklar vardı. Onlardan birine, mafevk huzurunda oturur gibi yan oturdu. Ve dedi ki:

— Bizim bölüğümüzden avcı hattına bir takım çıkardılar. Biz de onun gerisinde istirahat ettik. Sonra akşam oldu. Hepimizi topladılar. Yola çıktık. Yolda askeri eğlediler. Asker birbirine helâllaştı; zâbitan ve asker...

— O helâllaşmak insanı garipsetiyor mu?

— Yok efendim. Garipsetmek bir şey değil... Zâbitan emir etti; biz de hep helâllaştık. Sonra yola çıktık. Yok, efendim, o yolun kenarına çantaları çattık. Biz yola çıktık.

— Niye çantaları çattınız?

— Yânî ağırlık vermesin diye... Biz de yola çıktık. Seddülbahir görünecek yere çıkınca düşman elektrik tuttu. Biz oraya çıktığımızda saat üç (alaturka saat: gecenin üçü) raddelerine geldi idi. Denizden elektriği tutunca bütün her yan görünüyor. O zaman biz yere yattık. Elektrik başka tarafa döner dönmez yine yürüyüşe devam ediyorduk. Sonra böyle yata kalka "Donuz dere" ye (Domuz) yanaştık. Yüz metre kadar kalınca yine: "Yörre yarı" dedimandası - versiler. Sonra "Ayğa

kalk” kumandası verdiler. Üçüncü takımın birinci mangesından neferin birisi ayağa kalkmadı.

— O neden?

— Yâni şehit gitmiş. Ben onu yoklaştırdıysam de alınından kurşunla gitmiş... Daha hatta pek yaklaşmadıydık amma... Zâhir çılgın kurşunlardan geldi.

— Çılgın kurşun ne?

— Yâni serpinti kurşun. Çünkü bazısı var, yukarı mı tutar tüfeği, ne yapar; kurşun havaya gidiyor, önüne gelene çarpıyor.

— E bu kurşunlara: “Çılgın kurşun” adını kim takmış?

— Biz söylüyoruz efendim... Onbaşısına tüfeğini, palaskasını, cephânesini aldırđım. Bendeniz takım çavuşuydum”

Ali oğlu Mehmet Çavuş pek nezaketliydi; hem zâbitlerden duya duya bellediğı lûgatleri ekseriya tam yerinde paralıyordu.

— Evet, sonra?

— Aynı yürüyüşümüze devam ettik. Sonra hücum ettik hepimiz... Orada hepimiz birlendik. Kuvvetimizin hepsi toplandı. Fırka kumandanı Şükrü Bey emir verdi, avcı hattına yaydı; cephesini göstererek takım takım ilerletti. Ava çıktık. İkinci bölüm sağımızda, bizim üçüncü bölüm de onun solunda; böylecene ilerliyorduk, avcı hattında... Biraz yürüyüşe devam ettikten sonra “Mevzi al” sadelerini (sedalarını) işittik... O sadenin üstüne, biz de dedik: “Mevzi al” diye... Beş dakika kadar orda yatıktan sonra, mevzi de, kumanda

mûcibince yine yürüyüşe devam ettik. Sonra bir istihkâma tesâdüf ettik. Oraya mevzi aldık. Biz de atladık.

— İstihkâm boş muydu?

— Yok efendim, bizim asker vardı. Tüfeklerimiz de boştu. “İrelde avcı hattı irelliyecek (ilerliyecek); hücûm edecek, daha doğrusu... Siz de geri “takviyye” (takviyeye) geleceksiniz” diye silâhları doldurtmadılardı. O istihkâmdaki askerler tek tük ateş ediyorlardı düşmana... Sonra emir geldi, sağ taraftan: “O asker irelliyecek” dediler. Evvelki asker, o istihkâmda bulunan ilk defâki asker... Sonra bir emir daha geldi: “Hücuma hepsi bir kalkacak” diye... O emir mucibince hepimiz hücuma kalktık. Hücûma kalktığımızda “Allah Allah” diye bağırıyorduk. Biraz irellele varınca bomba atmaya başladı, o... Gayet şiddetli ateş oluyordu. Ve bizden ondan. Biz de düz arazinin üstüne mevzi alarak şiddetli ateş ediyorduk.

— Geceleyin değil mi?

— Gece; evet, gece... Alaturka saat altı sıraları vardı. Sonra düşman maytap atıyordu; havaya. Denizden de zırhlıdan şarapnel geliyordu. Ordan yine hücuma kalktık. İrelide varınca 8 inci bölük Yüzbaşı mevzi aldırdı. Mevziden yine hücuma kaldırdı. O hücuma kalktığımızda fırkanın hepsi birlenmişti. Teker teker istihkâm yapmışlardı: şöyle tek, yattığı yerden baş siperi... Önünde de tel örgüsü vardı.. Tel örgüsünden geçerekten düşman ölümlerini gördüm... Gaayet şiddetli de maytap atıyordu. Zırhlı karaya vanaşmıştı. Deh-

şetli aydınlık oluyordu. Biz yere yatıyorduk. Süngülerimiz takıldı. Sol cenahta da pek şiddetli harb oluyordu. Biz yere yatıyorduk... Yine irelledik. İrelledik; elli hatve kadar gittikten sonra yine mevzi aldık. Ve bizim bulunduğumuz cephenin tam karşısında düşman tarafından bize ateş seyrek geliyordu. Düşman bomba atmayı kesti de zırhlıdan çok ateş oluyordu. O birinci kalkmada denizin kenarına kadar indik... Denizin kenarına indik. Bir kaç düşman neferleri suyun içine girmişlerdi. Bizim efrad süngülediler onları... Süngüleyerekten yere yattık. Çünkü asker aradı; oralarda acaba daha başkaları var mı ki diyerekten.. Bazıları suya girmişler, çökmüşler, kafaları görüküyordu. O sekizinci bölük Yüzbaşı yine yanımızda bulunuyordu. Bizim Yüzbaşı kaybolmuştu. Birinci takım kumandanı Mülâzım Hayrı Efendi de kaybolmuştu. Sonra sekizinci bölük kumandanı emir verdi: “Sabaha kalırsak, sabah yakındır. Işıyacak olursa burada barınamayız. Gerideki istihkâma girelim” dedi. İki yüz metre kadar bir istihkâm vardı, geri tarafımızda; o istihkâma girdik. Sonra, ısıdı gün; bir adam boyu yukarı kalktı. Yine bize karşı ateş açtılar. Biz de onlara ateş ediyorduk.

Bir hafta o istihkâmda eğlendik. Düşman da aynı zamanda karşı tarafımızda denizden asker çıkarıyordu. Zırhlılar da bizim durduğumuz o istihkâma pek şiddetli ateş ediyorlar, dağıtıyorlardı. Bizden bir tarafımız düşmana karşı ateş ediyordu, bir tarafımız da bir yandan siperin yukarıya yerleştirilip portatif (portatif olacak) küre-

ğiyle dışa atıyordu, siper yapıyordu... Sonra, başka alay geldi. Biz pek azaldıktı. Çok mecrhumuz, şehidimiz düştü... O alay gelince, ben neferin birisini geriye gönderdim:

“Bizim bölükten, taburdan az kaldı. Yoksa geriye bir yere toplandılar mı? Eğer toplandıysa geriden bana işaret ver” dedim. Ve kendim de gözlüyordum.

Nefer gitti. Bize o “Donuz deresinden: “Geliniz” diye mendil salladı. Yanımızda kendi bölüğümüzden üç nefer kalmıştı. O neferlere ben söyledim ki: “Ben sıçrayım; elli adım mesâfeyle hepiniz sıçrayın”...

Donuz deresine birleştik; Donuz derenin sağ tarafında taburun içtima mahallini bulduk.

Bölüklerimizin siperlere nasıl atladıklarını, nasıl derece derece hücum dalgaları teşkil ettiklerini; yollarını kesen tel örgülere, gözlerini kamaştıran müthiş projektörlere, göğüslerini delen, beyinlerini, kulaklarını patlatan amansız şarapnel ateşlerine aldırmadan nasıl öne atıldıklarını; bu cehennem içinde haftalarca birbirlerini göremiyerek kavrulup eridiklerini; hâsılı bugünkü muharebe tarzını Mehmet Çavuş kendi dili ve kendi zihniyetiyle ne güzel tasvir ediyordu. Fakat sözünü biraz kısa kesmesini söyledim. Çünkü zekâsı vakaları sırasıyla saymaksızın onlardan bir hulâsa çıkaracak derecede işlememişti. Uzun söylüyordu.

— Yok, dedi, defâ hücum ettik de ben o vakit mecrhum düştüm.

— Pek iyi haydi onları — <https://rantey.org>

— Düşman irelden gaalibâ gelmiş. Biz de yakın olduğumuz için yine emir verdiler; yine hücum ettik. Gündüz öğlenleyindi. Güneş vardı. Hava gayetle çok sıcaktı. Yüzbaşımız mecruh gitmişti. Hayrı Efendi de şehit düşmüş idi. Bölüğün idâresi bize kalmış idi. (Az düşündü ve önüne bakarak): “yâni bana kalmış idi” dedi. Emir üstüne yine Donuz deresine indik. Ordan hücum ettik. Hücum ettik. Hücum edince düşmanla hepimiz birbirimize karıştık; karışınca benim karşıma bir Fransız zâbiti geldi. Ve efrad da birbirini süngülüyordu.

— O zâbitin Fransız olduğunu nereden anladın?

— Sonra markasını aldım, gösterdim. Fransız çıktı. Ben de ordan anladım.

— Demek ki öldürdün onu.

— Ben istiyordum ki onu düşürtmeyi.

— O ne yaptı?

— Daha süngüyü saplamaya tahammül edemedim. Tüfeğimin ucunda süngüm takılı olduğu halde tüfeğimi attım. Yâni kurşunla vurdum. Çünkü tüfeğim doluydu.

— O nasıl hücum ediyordu?

— O zâbit de tam benden yana geliyordu. Velâkin pek de yanaşmak istemiyordu. Kendi efradından geri kalanlarına kaçmayın gibilerde kılıç vuruyordu. Sonra bizim mermi isabet edince o düştü. Düşünce kılıcı elinden düştü. Belinde loververi varmış. Benim tüfeğin ucundan da, ben tüfeği atınca, süngüsü fırladıydı. Sonra ben üstüne varırken kendisi loververi bana attı. Loververi

atınca sol kolumdan vurdu. Dabancasının kurşunu epeyce öbür tarafından geçip de pek zarar vermedi. Yâni loververinin pek darbı yokmuş. Onların kendi askerleri de bir iki geriye kaçtı; bir ikilerini de geberttiler. Bizim askerlerden düştü bir iki kaç tane şehit... Loververini aldıktan sonra kurşunların yedisini de leşine boşalttım.

— Neden?

— O beni vurdu diye bir hiddetime gittiydi. Hattâ mermisi de cebimdedir. Bu mermi.

O Mehmet Çavuş istihkâmını bizden onlar almışlardı. Biz o hücumda yine geri aldık. Ben de sıçradım. İstihkâm yakındı. Düşman da geri taraftan pek çok kuvvetle yine hücumla kalkmış idi. İki tane de Alman vardı, yanımızda; makineli tüfeğin başında.. Onlar da oraya yetiştiler. Birisi makineli tüfeği öbürsünün omuzuna komuş da ordan ateş edip duruyordu. Ben gün kararınca yedek o istihkâmda kaldım. Sonra çıktım.

— Yaralanınca insan ne duyuyor?

— Suyu canı istiyor. Çok canı sıkılıyor. O sırada düşmanın birisi eline geçse, yiyecek gibi gaalibâ; öyle bir hırs duyuyor.

— Hiç acı duymuyor mu?

— İlk defa duymuyor. İlk defa acıyorsa da pek o kadar değil... Sonra sonra duyuyor. O taraf uyuşuk oluyor. Sonradan kolumu kıpırdatamaz oldum. Kolum hiç kalkmıyordu.

— Hücumda insanın işini telaş falan gelmiyor mu?

— Yok ; pek değil... Gelirse de geçiyor. Çünkü ümit kesildiği için... Yanındaki arkadaş tutkun olursa ve âletin iyi olursa harbetmesi,yemek yemesi kadarda... Arkadaş kötü olursa yanındakine de tesir ediyor.

Heyecanda olan ruhların, hele kalabalık ve telâş anlarında ne kadar kolaylıkla telkin altında kalacağını Mehmet Çavuş iyi izah ediyordu. Kahhar bozgunların ve misilsiz fedakârlıkların sebebi, Çavuşun söylediği şu cümlelerde mündemiçti.

Sordum:

— Fena arkadaş, nasıl arkadaşla diyorsunuz?

— Çünkü korkak oluyor bağzısı ; istediğin noktayı tutamıyor. Bir şaşkınlık geliyor. Meselâ o Almanlar kurşun ederken bize gayetle hafiflik geldi. Hani serbest serbest atıyorduk. Makineli tüfek de üstüne düştü. O vakit yanındaki arkadaş tüfeği istihkâma koydu velâkin gayrı ateş edemedi. O vakit bizlere de bir ağırlık geldi. Neferlere dedim ki:

“Kurşunu boşa sıkman ha. İyice bir düşmana bakın. İsâbetli sıkın”.

İşte o gün Mehmet Çavuş da yaralı düşmüş. Tekirdağı hastahanesinde seksen sekiz gün yatmış. Sonra geri dönmüş. O sefer de Kirte'ye gitmiş, orada üç yerinden yaralanmış: birisi bomba parçasıyla kafasından, ki parça hâlâ duruyor, iki tanesi de sağ ayağında...

— E evvelce hiç İstanbul'a gelmedim dedindi...

— Evvelce hiç İstanbul'a gelmedim.

— Öyleyse İstanbul nasıl şehir? Sen nasıl buldun?

— Mülkümüzü dekin.

— Memlekette ne yapardın?

— Babam rençberdi. İşçiler çalıştırırdık. Ben de onlara bakarım... Beyefendi, tedâvi olup da çıktıktan sonra “Kavaklıdere’ye” gittim. Orda bir hafta istirahat ettik. Alayı yeniden harbe istediler. Gelişken sancaktar vuruldu da sancak direği te şu omuzuma düştü. Vuruldum. Müsaade et, bir orayı anlatıvereyim, ben asıl onu söylemek isterim.

— Pek iyi. Anlat.

— Gelişken (gelirken olacak) önümüzdeki bölüğün irtibatını kaybettik. Sonra yolu yanıldık. Yukarı büyük yola çıktık. Büyük yolda koşup gelişken kurşunlar geliyordu. Ben de efradı manga kolunda koşturuyordum.

— Niçin?

— Kurşun gelmesin diye... Sancaktar da benim geri tarafımdan geliyordu. Gelişkene bir şiddetli birisi vurur gibi, sopa gibi bir şey değdi. “Kimdir o?” diye geriye doğru baktım... Sancaktar vurulmuş; sapı yere kakılınca sancak tepeden aşmış, omuzuma çarpmış. Sonra, püskülü suratıma sürülünce ben o zaman anladım ki sancaktar düştü. Sancağı kaptım. Elime alıp yine bölüğün önünde koşuyordum. Sancaktar da : “Anam, ah anam!” diye pek şiddetli bağıırıyordu. Soğanlıdere’ye indik. Şakir Çavuşa teslim ettim sancağı.

— Sancaktar ne oldu?

— O da sizler baaki, şehit oldu. Yiğit bir çocuktur. Allah rahmet eylesin...

Mülâzım-ı Evvel Ruhî Bey

HARBIYE Nazaretinin (millî müdafaa bakanlığı) kaloriferle ısınmış geniş bir odasındayım. Yerde, basıla basıla renkleri birbirine karışmış yekpâre bir Anadolu halısı serili...

Yüksek pencerelerine, kavisli ve yaldızlı kornişlerden kalın perdeler sarkıyor. Ve mahbus ışıklar, kenarlara sıra sıra dizili yazhânelerde parça parça dağılarak odanın ortasında bütün bütün loşlaşıyor...

O yazhânelerden kiminde, bir Binbaşı; başının etrafını zaman zaman saran sigara dumanları arasında “Harb mecmuâsı”nın yeni çıkacak nüshası için yazılar tasnif etmekte... Birisinde, gaayet dikkatle taranmış saçlı esmer bir Alman askeri, kaşlarını çatmış; yazı makinesini, baş döndürecek bir çabuklukla boyuna iş-

letiyor, çınlatıyor, kâğıtları değiştiriyor... Ötekinde, bir istihkâm yüzbaşısı, Avrupa'dan yeni gelen kırtasiye sandıklarını, hangi dâirelere gideceklerse, göndertmekle uğraşıyor...

Kısaca, giren çıkanların gıcırdattığı kapıyla, yazı makinesinin sürekli tıkırdamasından başka hiç bir insan sesi işitilmeksizin, durgunluk içinde fevkalâde faaliyet gösteren bir askerî merkezdeyim...

Yüzünden gülümserliği eksik olmayan Binbaşı Sâdık Bey, İhtiyat Zâbiti (tanınmış ressam) Nâmık İsmail Bey'e diyor ki:

— Sandalyelerinizden bir tanesini verir misiniz?

Mektep arkadaşım olan bu kibar genç, kendi oturduğu yeşil maroken koltuğu bana veriyor.

Binbaşı Sâdık Bey, yine o gülümser yüziyle:

— “İşte bu gördüğünüz zâbitlerin hemen hepsi Çanakkale'de bulunmuştur. Her birinin ciltler dolduracak hâtırası vardır. Her biri de, dikkat etmişsinizdir a, yaralıdır...” diyor.

Bu başlangıç üzerine bir kaç genç zâbit etrafımı alıyor. Görüşmeğe başlıyoruz. Gerçek, kiminin eli pek zorlukla kıpırdayabiliyor. Kiminin kol kemiği kırılmış ve tekrar kaynamış; şimdi bir mihver etrafında gibi her yana dönebiliyor. Hepsine birer şey soruyorum. Hepsi de hep o samimî tevâzula dinlemeye değer bir iş görmediklerini söylüyor.

Yalnız, şimdi benimle konuşmaya gelecek bir zâbit için şunları söylüyorlar:

Biri diyor ki: —“Aradığınız adamlardan biri, şimdi gelecek. Fedakârlığın nûmunesidir...”

Öteki:

— “Zaten o çocuğun başka bir ruhu olduğu daha mektepten belliydi!” diyor.

Üçüncüsü şöyle söylüyor:

— Bizim sınıftandır, Beyim... Akşam, nöbet mızıkası çalınmaz mı, huylanmış bir arslan gibi gözlerini parıldatır da saldıracak bir yer arardı. Vallahi böyledir. Deli olurdu âdetâ... Çok atak ruhlu bir çocuktur. Ateş gibidir.

— Bu muhârebede Çanakkale’de bulundu, Kafkas’ta bulundu. Beş altı yarası vardır. Hele bir tanesi müthiştir. Çanakkale’de iken yanı başlarında bir gülle patlamış. Bu çocuğun sol bacağından sekiz on santim boyunda et koparmış. Hastahânede sağ dizinden deri çıkardılar da sol bacağına kapladılar; öyle iyi oldu. Çok sıkıntı.....

Biz böyle konuşmakta iken kapı açıldı. Muhâtaplarımın başı o tarafa çevrildi. Üçü birden:

— “İşte, iştee” dediler.

Ve giren genci elleriyle, bize doğru çağırdılar.

Bir iki saniye sonra yanı başımda şiddetli bir topuk ve mahmuz şıkırtısı oldu. Talimnâmelerdeki resm-i selâm târifine gaayet sâdık bir vaziyetle tıknaz, sert bakışlı Üsteğmen, elini alnına götürdü. Bol ve düşük kenarlı külotunun altında, baldırlarını kaplayan siyah tozluklar, **Üsteğmen birer sütun sağlanılmıştı.** Beli

kayıyla sıkılmış ceketinin üstünde, göğsünün bazuları hafifce dalgalanıyordu.

Elini sıktım. Adımı söyledim:

“Kiminle müşerref oluyorum?” diye sordum. Künyesini okur gibi dik bir sesle:

— Karargâh-ı Umumi Muhafız Piyade Bölüğü Kumandanı Mülâzım-ı evvel Rûhî...” dedi.

— Teşekkür ederim.

— Kumandan Bey zatiâlinize gaayet vâzih malûmat vermekliğim için bendenize emir buyurmuşlardır. Onun için evvelâ şöyle bir kroki çiziceğim...

Kalemimi, kâğıdımı verdim. Tâ öte baştaki yazıhâneye çekildik. Öteki arkadaşlar bizi yalnız bırakmışlardı.

Rûhî Bey, çabucak Gelibolu yarımadasını çizdi; ötesine berisine bir kaç isim yazdı.

— “Harb başlamazdan yedi ay evvel Teke burnundaydım. Seddûlbahir’de ilk düşman ihraç edilirken ona karşı ilk müdafaayı yapan bizdik; yâni 26 ıncı alay... Ve muhtelif taarruzlara iştirâk ettim. Üç defa yaralandım.” dedi. Ve krokisini bitirince şöyle devam etti:

— Şimdi efendim, malûm işte; düşman Anafartalardan, Arıburnu’ndan çekildi. Tekrardan, bıraktığı eşyayı keşfe gelen tayyareye, ağır topçu Yüzbaşısı Sâmi Bey, Mıntıka Kumandanımız Kaymakam Mahmut Bey tarafından aldığı emir üzerine ateş ediyor. İsabet vâki oluyor, efendim... Tayyare cephemiz istikametinde düştü... **Bizim Mıntıka kumandanı Süvari Kaymakamı**

Mahmut Bey tayyarelere pek kızar efendim... Dâima ateş ettirir onlara; katiyen üzerimize sokmaz... Onun zâten tabiatı öyledir.. Bir tayyare geldi miydi, haydi bütün bataryalara ateş ettirir... Evet efendim; tayyare düştü. Hava hafif sisli olduğu için tabiî gemiler bu su-kutu göremiyorlardı. Zâten, malûm, Kânunu Sâni ayı. Öyle değil mi efendim? Tayyareciler geriye kendilerini denize attı. Kendi gemileri istikametinde yüzmeye başladı... Bunu gören bataryamız düşmanın kendi gemilerine iltihak etmemesi için efendim, ateş etti ki, tayyareciler geriye dönsünler. O vakit gemiler de tayyarenin burada düştüğünü anladılar. Onlar da ateş açtılar. Tayyare tahrip edildi... O vakit de bizim hiç olmazsa bir esire fevkalâde ihtiyacımız vardı. Çünkü düşmanın o dakikadaki vaziyetini anlamak istiyorduk. Zira düşman Anafartalar'dan çektiği askeri, Seddülbahir'e ihrâcat yapmak istiyor gibi gösteriyordu. Yâni açıkçası bunu, blöf yapıyordu. Ve gemiler de, bakın işte böyle, dâima Seddülbahir etrafında bir kavis şeklinde duruyordu.

Mıntıka kumandanımız Kaymakam Mahmut Bey, bu taayyarecilerin, ne yemalolursa olsun mutlaka kurtarılmasını istiyor... Tayyareciler en nihayet bir buçuk kilometre kadar sâhile yakın geldiler. Tabiî, sahil boyunca mayın döşeli olduğundan kimse giremiyordu.

Bu noktada tahassüsâtımı söylüyorum: O iki adam bağırıyordu. Yani ölüyorlardı artık. Ve sâhilden hâlâ imdat umuyorlardı. Tabiî bir kumandan emir verdiği vakit süngü üzerine, top üzerine gidip ölmek vazifemdir.

İşte o vakit, Mıntıka kumandanı Kaymakam Mahmut Bey, “Kim girer?” diye bir سوال sordu. Bu İngilizlere sırf acıdığım için, düşman olsalar da, onları kurtarmak bana bir vazife-i vicdaniye oldu. Yüzmek de bilirim...

— Nerelisiniz efendim?

— Çanakkale’liyim... Bir an evvel girmek için telâşımından fanilayı da çıkarmamıştım. Bir fanilâ, bir iç donu kalmıştı. Daldım. O zaman arkadaşım mülâzım Kâşif de: “Ben de girerim” diye bendenize refakat etti. O çocuk aynı zamanda sınıf arkadaşımıdır. Şimdi Rusya’da esir, zavallı... Beraber girdik. Muttasıl düşman topları ateş ediyor. Monitörler, karşımızdan eksilmiyor. Tay-yareler tepemizde dönüyordu.

Fakat biz tabîî pek alçağa düşüyorduk. Sular da biraz dalgalıydı. Ne bizimkilerin, ne de onların makas ateşleri bizi kısıtıramıyordu. Gülleler hep ötemize berrimize düşüyordu. Bize hiç bir ziyan vermiyordu.

Maatteessüf o tayyarecilerden birisi boğuldu. Çünkü bizde de takat kalmamıştı.. Ötekini kurtardık, beyim. Mıntıka kumandanı Mahmut Bey kendisini aldı. Mıntıkasına götürdü. Orada İngilizlere masaj yapıldı. Güzel baktılar; sonra Beşinci Orduya teslim edildi.

Giderken, İngiliz, Mıntıka kumandanı Mahmut Bey’e demişti ki: “Türkleri şöyle cesurdurlar, böyle âlicenaptırlar diye kitaplarda okudum. Bu defa da cephede gördüm. Fakat böyle şiddetli bir ateşe karşı bu derece fedakârlıklarını bilemezdim. Bu derecesini bir İngiliz bile yapamaz.”

İşte böyle söylemiş, Beyim. İsmimi defterine kaydetmek istemiş: “Gidince bu hâli hükümetime söyleyeceğim” demiş. Bilemem Kumandan Bey de vermiş mi, vermemiş mi!..

“İşte Beyim mâruzatım bundan ibâret” dedi.

Ve çevik bir hareketle eldivenleri aldı. Sol eliyle ceketinin sağ kolunu biraz çekti. Bileğindeki saate baktı:

— “Oo, saat dörde gelmiş. Bendeniz dört buçukla Erenköyüne döneceğim. Müsaadenizle efendim” dedi.

Yine şiddetli bir topuk ve mahmuz şıkırtısı, yine sert ve çabuk bir selâm... Ve genç, çevik, sağlam adımlarla kapıdan çıktı gitti.

Arkadaşları:

— “Nasıl, dinlediniz mi?” dediler...

— “Şâyân-ı hayret” dedim.

— “Değil mi?” dediler. “Belki hatırlınızdadır. Yedi Kânun-u Sâni gazeteleri tebliğ-i resmîde bu zâtın ismini zikretmişti.”

Her halde bunu hatırlamıyorum. Fakat ayrı ruhlu bir adamla tanıştığım için memnundum...

Yüzbaşı Emin Âli Beyle Mülâkat

BUZLU camlardan yapılma bir bölmenin tahtalarına raptiyelerle tutturulmuş, cidden nefis, kabartma bir Çanakkale haritasının karşısındayız. O haritayı Almanlar yapmış. Ömrümde ilk defa olarak bu kadar canlı bir harita görüyorum.

Tarihimize misilsiz bir şeref sahifesi hazırlamış olan o gaza topraklarını, tâ payitahta kadar bir uçaktan seyrediyorum hulyası içindeyim. Buna, yanımdaki zâbitin mülâhazaları da eklenince hayâlîm büsbütün genişliyor. Muhâtabım, nârin bir piyade yüzbaşısıdır. Adını bağzı makalelerin altında okuduğumuz zât, ince kıvrık ve siyah bıyıklı, zayıf, fakat kırmızı yüzlü, koyu mâvi gözlü bir genç... Kaşlarının üstüne doğru inik kalpağının kenarlarından kıvırcıklaşan uzunca siyah

saçları var. Düzgün söylemeye, uzun ve hararetle anlatmaya dikkat eden edebiyat meraklısı bir zâbit... Göğsünün sağ tarafında kırmızı harb yıldızı, kalbinin üstünde dört beş madalya kurdelâsı, o, anlatmasına devam ettikçe yükselip iniyor.

Önce, İngilizlerin desiseleriyle Kumkale tarafına atılan Fransız kıtalarının sergüzeştini dinliyorum. Onların çektikleri zahmeti gözlerimle görüyorum. Çünkü harita Kumkale tarafını şöyle gösteriyor: Ârızalı, tabii bir toprak setten, bir toprak duvardan sonra, açık bir elin parmak aralıkları gibi sularla, sazlıklar ve bataklıklarla dolu...

Emin Âli Bey diyor ki:

— “İşte bu havalide kuvvet alamadıkları için Fransızlar bizden, dehşetli bir darbe yiyorlar, ve darbe altında kahrolup denize dökülüyorlar.”

Şimdi hücumun ikinci safhasına geçiyoruz: Seddülbahir ciheti.

Burası, haritadan anlaşıldığına göre, Anadolu tarafindaki tabyalarımızdan açılacak şiddetli müdafaa ateşlerine karşı hemen hemen tamamiyle örtülü ve nisbeten en az tehlikeli bir bölge, tabii oraya hâlis kan İngiliz çıkarılmış.

Yine Emin Âli Bey diyor ki:

— “Seddülbahir’den çıkan İngilizler, Kirte istikametinde ilerliyerek “Alçıtepe” mevkiini tutmak istiyorlardı. Fakat şiddetli müdafaalarımızdan dolayı arzularına muvaffak olamıyorlardı. Sonra Antalanın kar-

şısında kıtalarıyle teşkil ettikleri duvarı yarı kırarak bizim sağ cenâhımıza yüklenmek teşebbüsünde bulundular. O da muvaffakiyetle neticelenmedi.”

Sonra Arıburnu cephesine geçtik. En sarp ve en dik arâzi o idi ki İngilizler orasını ancak Avustralyalılara bırakmışlar. Arıburnu’ndaki düşmanlar “Kocaçimen” tepesini tutmak isterlermiş. Fakat bizim orada bulunan kuvvetlerimiz de bunlara fevkalâde bir azimle mâni olurmuş. Ondan dolayı düşman hattı ancak kıyıda barınabilmiş...

Nihayet Çanakkale muharebelerinin Anafartalar vakalarına geçtik. Oraya İngilizler ve Avustralyalılar birlikte hücum etmişler. Lâkin bizim karşı saldırılarımıza dayanamıyarak, küçük Kemikli gölü, yahut Tuzla gölü, Anafarta limanı etrafındaki küçük Kemikli ve büyük Kemikli burunlarının arasında bulunan açık sahaya düşmüşler.

İşte, denizleri, derinliklerin nisbetine göre en açık maviden en koyu maviye doğru değişen kıyılara adalar etrafındaki taşlıklar ve tepelikler akseden, yeşil dağları gaayet uçuk ırmak suyu mavilikleriyle; yahut sarı sarı yollarla canlanan bu güzel harita önündeki muhatabımdan şu hulâsaları topladıktan sonra duvar kenarındaki koltuğa oturdum. Gaayet yüksek tavanlı küçük ve loş odaya koskoca bir demir soba haddinden aşırı sıcaklık dolduruyordu. Emin Âli Bey yandan açma pencereyi araladı. Yazıhânesinin üstündeki paketten bir sigara aldı. Bir de bana yazıp. Ve gazine gazine dedi ki:

—Çanakkale muharebelerinin deniz kısmına ve bu kısmın safahatına vesâikle temas ediyorum. Bu itibar ile denize âit bütün malûmatım yalnız görerek değil, bilerekdir. Şimdi, ister misiniz denizi hulâsa edeyim?

— Lûtfen efendim. Teşekkür ederim.

— Estağfurullah!... Şimdi efendim, İngiliz ve Fransız filoları, Boğaz önünde Temmuz ayından itibaren toplanmaya, aynı zamanda boğazı tarassut ve abluka altına almaya başladılar. Herkesçe malûm olan bir çok safha geçtikten sonra evvelâ methal istihkâmlarını, sonra da dahilî istihkâmları düşürmeye çalıştılar. Methal istihkâmlarımız, dünyanın en kuvvetli, en kudretli bu iki filosuna, yâni Fransız ve İngiliz filolarına karşı, öyle değil mi efendim, vazifelerini îfa ettikten başka uzun bir silsile-i müdafaa açmak suretiyle de tetevvüç etti. Bundan tamamiyle emin olun, her türlü düşman tefevvukuna rağmen methal bataryalarımızın gösterdiği sabır, gösterdiği sebat, kendileri için ebedî bir şerefe vesile olmuştur. Dahil hatlarımızı teşkil eden istihkâmlara gelince, bunlar methalin kendilerine tevdi ettiği vazifeyi daha yüksek bir şeref ve ruhla ikmâl etmişlerdir. Türk tarihinde şâyân-ı dikkat bir dönüm noktası teşkil eden “5 Mart”ı (18 Mart 1915) memlekete ibda’ ve ihda etmişler, Çanakkale’de yeni bir safha-i muhârebât açmışlardır.

17 Mart 1915’te Bozcaada’ya gelen Hamilton, 5 Martta, uğradıkları hüsrânı, hezimetî nazarı intibahına alarak berrî ve bahrî bütün kuvvetlerin kendi kumandasına tevdimi sonra da harekâtı bahriyenin

kara muharebeleriyle tevhidini muvafık görmüş; bunu Londra'ya bildirmişti. İşte malûm, kara muharebeleri 12 Nisanda başlıyor. Ve bu uzun müsaraa devri tahliye saatine kadar, hep Türk silâhına şeref bahşeden bir şekilde devam etti.

— Bu kara muhârebeleri esnasında siz, nerelerde bulunuyordunuz efendim?

— Bendeniz...

— Estağfurullah...

— Kara muhârebeleri esnasında gavgaların en çok inkişaf ettiği ve gaayet garip safhalar arzettiği Arıburnu ve Seddülbahir cephelerinde bulundum. Buralarda gördüğüm her şey, Türk ordusunun başında sevk ve idâre eden hâkim bir kumanda heyeti bulundukça, askerlerimizin, atalarından mevrûs bütün harb ve fedakârlık seciyelerini onlar gibi yaratacaklarına dâir parlak menâkıptir. Evet, size onlardan bir kaçını arzedeğim.

— Büyük bir hazla dinlerim efendim. Lûtfedin...

— Meselâ Arıburnu'nda yapılan gaayet şiddetli bir hücumdan üç gece sonra Kanlısirt'ta en ileri mevzie gitmiştim.

— Kanlısirt adını o yere neden vermişler? Harbden önce mi, sonra mı?

— Harb esnâsında... Ne evvel, ne de sonra... Kanlısirt Avustralya'lıların bizden en çok dayak yediği bir sırttır. İleri mevzide, takım kumandanı, bizimle düşman siperleri arasında bulunan sâhadaki çukurlardan birinde, inilti halinde boğuk bir sesin işitilmekte olduğunu

söyledi. Açık göz, çevik iki keşşaf nefer göndermesini söyledim. Ve bu merakla hadiseyi takip ettim.

Emin Âli Bey sigarasını tablaya bastırdı. Durdu. Elleri yazıhânesine dayadı.

— Keşif kolu, dedi, daha hazırlanmamıştı bile... Anadolu lehçesiyle: “Amanın arkadaşlar, düşman bombalarıyla geliyor!” diyen bir feryad işittik. Pek heyecanlı bir şeydir, Beyefendi, la... Hemen bir tenvir tabanca-sıyla aydınlattığımız o sâha üzerinde gördük ki kuvvetli bir Avustralya taarruz kolu ilerlemekte... Ne ise, şiddetli bir ateşle bunları siperlerine kovuverdik. Amma harfiyyen böyle olmuştur. Fakat bize semâlardan gelen tatlı bir hitapla imiş gibi bu düşmanı haber veren o meçhul askeri bulmak istedik. Gönderdiğimiz keşif kolu bize şu adamı getirdi.

Muhatabım, kırmızı kenarlı küçük bir siyah defterin lâstiğini çıkardıktan sonra:

— Künyesini veriyorum. Vereyim değil mi efendim?

— Evet, evet, kaydedeyim.

Ve okudu:

— Alay 47 kumandanı Şehit Tevfik Bey’in boru neferi, Antalya’nın Kağnıcılar köyünden Sarı İbrahim oğlu Mehmet... İşte bu Mehmed’i son nefeslerini verirken getirdiler. Bu nefer, üç gün evvel yapılan büyük hücumda düşman siperlerinin önünde yaralanmış ve gece karanlıklar içinde sürüne sürüne ancak üç günde bizim sipere yaklaşabilmiş... Düşünün, müteaddit yaralardan sonra, bir çok tehlikeler arasında gece karanlıklarında,

siperlerine kadar sürünen bu kahraman çocuk, hayatının son deminde kendine değil, fakat siperdeki arkadaşlarına unutulmaz büyük bir fedakârlık göstermiş, bize düşmanın baskınını bildirmişti. İşte Beyefendi, Çanakkale muharebelerine hâkim olan sır, burada, bu ölmeyen, bu büyük ruhtadır.

Çanakkale muharebelerini yapan ordudan size dört örnek vermek isterim. Şimdi bir nefer tipi vermiştim. Bir de zâbit tipi vereyim. Yine Kanlısırt'ta beş taksim altı Mayıs hücumunu yapan cüz-ü tamlardan birinin (yine defterini açıp okudu; Alay 6, bölüm 2) kumandanı Yüzbaşı Hasan Fehmi Bey, hücumun en şiddetli ânında iki yerinden yaralanmıştı. Neferleri kendisini pek severdi. Bir kısmı, etrâfını aldı. Şehit Hasan Fehmi Bey (defterinde bir kaç sahife açtı) Diyarbakır'lıdır efendim. Okuyacaklarım da harfi harfine kendi ifâdesidir. Etrafını alan askerlere: "Çocuklar, benimle uğraşacak zaman değil; düşmana yumruğunuzu vuracak zamandır. Kuvvetli bir hücum yapın ki bölüğümün muvaffakiyetini göreyim. Tâ ki gözüm açık gitmesin" demiş ve hücumunu kızıştırmak için kalkarken yeni bir mermiyle kalbinden vurulmuştur.

Yalnız Arıburnu'na münhasır kalmasın. Biraz da size Seddülbahir cephesinden bahsedeyim; ister misiniz?

— Tabî efendim, minnettar olurum...

— Burada Fransızlar, 8 Haziranda, beş altı günden beri kesif ve şiddetli topçu ateşleriyle hazırladıkları kuvvetli bir hücumu baskın şeklinde yaptılar. Hedefleri,

Kerevizdere'yi aşp da Alçitepe'yi solundan tehdit etmekte. Bu hücumda infilâk kuvveti gaayet müthiş bir obüsün duman ve toz bulutları içerisinde kaldık. Bulutlar sıyrılınca gördük ki Alay 6, Bölük 6 Mülâzım-i evveli Ulvî Bey vardı. Yere düşmüştü. Yanına gittim. Baktım, bir obüs parçası ayağını almış, götürmüş. Dün yanımda gördüğünüz Yüzbaşı yok mu?

— Evet, evet hatırlıyorum.

— İşte o. Bakınız bu kadar sâkin bir adam. Hiç halinden umdunuz mu? O vakit doktorlar, bir deriyle köküne bağlı olan bu ayağı kesmek istediler. Bilir misiniz ne dedi? “Aman ayağımı kesmeyin. Sonra bölüğümün başına bir daha gidemem.”

Şimdi bir de Erkânı Harb zâbiti vereyim Bey... İkinci fırkanın Erkânı Harbi, şehit Yüzbaşı Kemal Bey, mâruf sima, değil mi efendim?

— Hani tayyareyle Mısır'a uçan zâbit..

— Evet, evet tâ kandisi... Kemal Derviş. Yüksek ruhlu adam!.. Bütün fırka cepheyi işgal etmiş, müdafaaya sarılmıştı. İki alayın birleştiği bir vâdinin başında ufak bir gedik açan Fransızlar, iki alayı birbirinden ayırmaya çalışırken, bilir misiniz, Kemal Bey ne yaptı?... Yaptığı şey, belki vazifesinin haricindeydi... Şüphesiz böyle... Fakat sönmiyen bir cidâl ateşiyle, eline geçirdiği bir makineli tüfeği vâdinin altına koydu. Ve Fransızları ipe dizer gibi yere dizdi...

Bunlar ordunun muvazzaf zâbitleri... Hiç unutmam... Bir aralık Kumkale'ye gitmiştik. Yanımda bir

ihtiyat zâbit vekili vardı. “Efendim, Kumkale’den bir kaç motörbotla, geceliyin karanlıkta İngilizlerin sağ cenâhına kaçarak bir baskın yapamaz mıyız?” dedi. Gelibolu’ya geçen Süleyman Paşa’yı, o dakikada nasıl hatırladım, bilseniz!...

“İşte Bey, şu dört beş nümune size gösteriyor ki, Çanakkale baştan başa bir destandır; baştan başa bir aveng-i menâkıp, baştan başa bir tarihtir. Temenni ederiz ki memleketimizin mütefekkirleri, içtimaiyunu, bizdeki bu seciyeî lem’aları parlatsın...” dedi.

Bunun üzerine, nezaketli Yüzbaşıyı kıymetli işinden daha fazla uzaklaştırmayı uygun bulmadım. Temenni sine iştirâk ederek yanından ayrıldım.

Çanakkale'yi Tavâf

I.

*Bir Mektup **

Atina, 2 Mart 1950

Azizim Uluğ İğdemir,

13 Şubat 1950 tarihli mektubunuzu aldım. Çanakkale zaferinin yıl dönümünü anmak için Derneğinizin yayınlamayı düşündüğü broşüre yetiştirmek üzere, —dileğinize uyarak,— bir yazıya başladım. Fakat ortaya bir kaç yaprak çıkınca sezdim ki, belirtmeğe çalıştığım bilgiler biraz daha genişletilmek ve incelenmek isteyecek. Önümüzdeki zaman ise, resmî ilşerim de göz

* Rahmetli Ruşen Eşref Ünaydın'ın "Çanakkaleyi Tavâf" adını verdiği bu mektupla bundan sonraki yzzısı "Çanakkaleliler Dayanışma Derneği'nin 1950 de Ankara'da 18 Mart Çanakkale zaferinin 35. yıl dönümünü kutlamak üzere yayınladığı "Çanakkale" adlı dergiden alınmıştır. (sahife 23-28).

önünde tutulursa, kabul edersiniz, biraz dar.!.. Yazıyı bitirmeğe koyulsam gününde size ulaştıramıyacağım. İsteğinizi yerine getirmezlik de edemiyeceğim... Bu üzüntü içime düşünce eski kâğıtlarımı yokladım. Harf inkılâbı başlangıcında Gazi Mustafa Kemal bir gün Çanakkale'ye gitmişti. Yanında bulunanlar arasında ben de vardım; bir kaç da intibamı kaydetmiştim; o zamanki işler arasında bastırmağa fırsat olmamıştı. Onları bulup size göndermeyi düşündüm. Yazık, burada değillermiş. Fakat, daha eski zamanda Milliyet'te çıkmış bir yazım elime geçti. Okudum. Uzak bir hâtıramı tazeledi. Onu anlatarak yollarsam bu küçük yazı bir daha gün görmek mutluluğuna erdirilir gibi bir hayale kapıldım.

İyice kestiremiyorum, galiba 1925'in yazında olacak, Şehitlikleri İmar Cemiyeti Çanakkale'ye İstanbul'dan bir ziyaretçi kafilesi götürmeyi tasarlamıştı. Birinci dünya savaşından sonra o gaza yerlerine ilk topluca gidiş bu idi sanırım.

Bir akşam üzeri Gülnihal¹ İstanbul'dan ayrıldı. Ertesi sabah Çanakkale boğazından dışarı çıktı. Elmas gibi ışıldayan ve uzaklardaki berrak mavisini aydınlık göğe kavuşarak sonsuzluğun büyüklüğünü duyuran bir denizin üstünde Arıburnu'ndan Anafartalar'a kadar bir geçişle gaza diyarını selâmladı; sonra o pırıl pırıl suların ortasında durdu....

Gök, güneş, deniz ve toprak.... Sadece bu dört unsurla tabiat, ap aydın bir yalnızlık içinde, gözlere

¹ Deniz Yolları İdaresinin eski bir vapuru.

en eşsiz güzelliklerinden birinin mucizesini gösteriyor, gönülleri kamaştırıyordu. Bu ruh âleminin mavi ummanına ermiş gibi hafifliyorduk. O ummanın önünde koyu renge sarınmış bir dağ, derin sessizlik içinde yatıyordu; göğe yaslanmış gibi cesur duruşu vardı; enginlere bakarak düşünceye dalmış, bir dinleniş hâlinde idi. Ona yöneliyorduk. Ona hayran bakıyorduk. Şu zanna varıyorduk ki, denizin, göğün bu şenliği onu kutlamaktadır.

Gerçekle hayalin varlıklarımızı böyle imrenme ve merhametle doldurduğu bir halet içinde idik.

Şehitlere yüceltilecek saygı anları geldi. İstanbul'un en güzel seslilerinden bir kaçı, ziyaretçilerle dolu güvertede mevlûd okumağa başladı. Süleyman Çelebi'nin türlü makamlarda tiz ve davudî ahenklerle söylenen mısraları, gülsuyu ve ödağacı kokularına, mahzun bir rahmetin damlaları sanılacak hıçkırıklarla karışarak, güverteyi uhrevî bir bahar meltemi serinliği ile kapladı.

Yanık bir duadan sonra hatipler söz adlar; Çanak-kale savunmasını öğdüler. Şehitlerin ruhuna dirilerin minnetini yolladılar. Söyleyenler ve dinleyenler arasında, o şehitlerin ana babası, hısım akrabası; o şehitlere buralarda arkadaşlık etmiş subaylardan, erlerden bir nicesi vardı.

Bir köşeye çekilmiştim. Güzel seslerin çırpınır dalgaları ve gamlı özleyişlerin yanık hıçkırıkları ile sarsılıyordum. Bakıyordum; deniz, hiç bir şey hatırlamıyor gibi taşkın bir neşe içinde; ve toprak, bağrında binlerce delikanlının göğdesi yatmıyormuş gibi, bir uçtan bir

uca engin bir fundalığın koyu nefti örtüsü ile kaplı.... Yalnız, sahillere yakın eteklerdeki yabancı mezarlıklar beyaz çiçek bahçeleri gibi... Yenenler izsiz, yenilenler belli...

Kendi içimin yalnızlığında uğuşup kalmak istiyordum; olamıyordu; düşüncelere, hâtıralara, duygulara, sitelere benzer bir takım belirtiler birbirlerine bağlanacak bir topluluk alamadan ruhuma karmakarışık haykırışlar gibi yayılıyordu.

Benzersiz bir mürakabenin âleminde ayrılr gibi o şehitliğin önünden akşama doğru çekildiğimiz vakit, içimdeki sesleri ilk beliriş anlarındakine uygun kalabilecek bir takım rüya kırıntıları biçiminde kaydetmeğe çalıştım. Zira Milliyet o ziyarete dair benden intibalar istemişti. İstanbul'a döner dönmez bunları ona gönderdim. Şurasında burasında bir çok eksiklik ve beceriksizlik kaldığını, makale ortaya çıktıktan sonra görüp üzüldüğüm o yazıda beni avutabilmiş tek nokta, heyecanımdaki samimîliğin, bana, hâlâ az çok diri kalmış görünebilmesi idi.

İşte, dilediğiniz yeni yazıyı yetiştiremeyince, bir iltifatı büsbütün cevapsız bırakmış olacağımdan korktuğum için, hiç değilse yine o eski makaleyi biraz daha düzgün gösterebilecek sandığım bazı değişikliklerle mümkün olduğu kadar yenileştirerek size göndermeğe cüret ettim. Yoksa Çanakkale'nin ölçüye sığmaz büyüklükteki mânası önünde o bir kaç perakende sözün ne sönük olduğunu da, kalemimin o mânayı duyurabilecek de-

ğere erememiş ve eremiyecek olduğunu da en önce ve en yakından ben kendim biliyorum. Şuna inanıyorum ki, Çanakkale dedikleri mânâyı yaratmış çocukları yetiştiren milletimiz, onu en yaraşır hızla kendine anlatacak çocuğu da elbet yetiştirecektir. Ne bahtlı olacaktır o şair ki, Türklere kendi ulu tarihlerinin en üstün yiğitliklerinden birini en cana yakın bir Türkçe ile anlatacak şanlı mısraları milletin dilinden düşmiyecektir. Ne bahtlı olacaktır o yazar ki, Çanakkale günlerini imrenilecek bir sezişle kavrayıp ulaşılmaz güzellikte bir dille söyleyecek kitabı, nesillerin ellerinden düşmiyecektir.

Azizim Uluğ! Beklenen üstünlükte yazıları ancak onlar verebileceklerdir.

Size sevgiler, teşekkürler sunarım.

Çanakkale'yi tavâf

II.

HATIRLAYIN, ey Anafartalar'ın şen dalgaları, siz o günler yine böyle kaderinizin gidişatına uygun, akar, çağlardınız... Fakat o zamanlar başlarınızda taşıdığınız zırhlı ejderler, karşınızda yükselen şu mübarek toprağı böyle bizcileyin bağı dolgun, gözü yaşlı hasretliler gibi tavâfa mı geliyordu? Ey köpükleri gülümser dişler gibi şirin sular, o zamanlar üstünüzde “ölüm,, ün donanması aylarca kudurup çalkanmadı mı? Şahlanamaz mıydınız, dalgalar! kükreyemez miydiniz? Onu derinliklerinize gömemez miydiniz?

Sen olmasan, güzel deniz, belki onlar buralara gelmezlerdi; şehitlerden senin hacmına yakın kan ve dullarla yetimlerden senin enginliğine yakın göz yaşı

akmazdı. Eteği ucunda ömür sürdüğün bu yiğit toprağa vefa göstermedin, deniz!

O ecel şenliğine şu karşı tepelerdeki Türk çocukları göz kırpmadan bakmasaydılar, ya genç bağırılarını şehadetin nuruna açar gibi o kızgın alev tutmasaydılar, encâm ne olurdu!

Şimdi eteklerinden yamaçlarına doğru beyaz beyaz mezar taşları uslu koyun sürüleri gibi tırmanan şu göz alımı yer, kim der ki o zamanlar cihan mukadderatının düğüm noktası olmuştu!... Zira o vakitler ışıkları tâ kutuplara kadar vurmuş o kızgın alev meydanı şimdi artık bir derin düşünce gibi yapayalnız uza-yıp gidiyor!... Fakat, dilediğin kadar durgun ol, ey yalçın ıssızlık, susuşun konuşma gibi... Çünkü senin üstünden yiğitler geldiler geçtiler; hayatlarının künyesini defterlere bile geçirtmeden ecel berzahını aştılar, ruhları göğüne ağdı, kanlarının rahmeti bağrına yağdı.

Onun için sen toprak iken can oldun, sınır değil, ülkü oldun, coğrafya bilgisi değil yurt ve inan dersi oldun!... Sana artık dağ, sana taş sana orman, sana ırmak denilemez. Sen şanı tâ haşre sürececek cihangir menkıbesin!...

* * *

— İssız görünüşlü tepelerindeki uğultu, sadece rüzgârdır sanmayın; oralarda, nöbet bekleyen yiğit tayfları gülbank okuyor!... Karası, denizi, ufku, göğü, gecesi, gündüzü alev, tayfun kesilen şu daracık yerlerde

kızgın demirlere ve delinmez zırhlara, canlı saldırış kalelerine karşı boğuşan adsız fedaîler onlardı!... Çelikleri бүken eriten ateş onların bedeniydi; ateşten dağları söndüren, onların kanıydı!...

* * *

Cephanesi tükenenler, o cehennem çığlıklarının içinde:

— “Cephaneniz yoksa süngüleriniz var!,, diyen bir ses duyardılar.

Ecel saflarının üstüne atılacaklarken onlara bu ses:

— “Size ben taarruz emretmiyorum; ölmeyi emrediyorum. Biz ölünceye kadar geçecek zaman zarfında yerimize başka kuvvetler ve kumandanlar kaim olabilir,, diyordu.

O ses kulaklarına gâh:

— “Karşımızda bulunan düşmanı bire kadar hepimiz ölerек behemehal denize dökmek kanaati vicdaniyesindeyim....,, derdi.

Gâh:

— “Benimle burada muharebe eden bilcümle askerler kat’iyyen bilmelidir ki, uhdemize tevdi edilen namus vazifesini tamamen ifa etmek için bir adım geri gitmek yoktur. Hâbü istirahat aramanın, bu istihattan yalnız bizim değil, bütün milletimizin ebediyyen mahrum kalmasına sebebiyet vereceğini cümlemize hatırlatırım!....,, diye kükrer, soylarının bir uyarışı gibi tâ canevelerine ulaşır, hepsinin Türk ruhunu şahlandırır,

o ruhu güllerden, bombalardan daha korkunç bir yıldırım haline kordu... Üzerlerine en dayanılmaz öldürücülükte ölüm cihazlarıyla saldırır kıt'a aşırı renk renk ırkları şu bayırlarda yere seren iman gövdeli pehlivanlar onlardı!...

Onun için burada cihana aşikâr oldu ki, yer yüzünde her yaratılmadan, her silâhtan, her azimden üstün bir tek güç vardır: Türk!... Zira bu tepelerden ölümü yenip diriliği kazanan Türktür!... Yere serdiği dünyanın başına basarak sözünü ummanlara geçiren Türktür!.

O emeklerden bize bir yurtla bir yiğit bergüzar kaldı!...

Milletin altın talihi gibi sarışın başın, ey Anafartalar kahramanı, bize bu dağlardan doğdu... Yaşatıcı hava ve aydınlatıcı ışık yer yüzünü nasıl kaplıyorsa, o günden beri senin hizmetlerin de yurdu öyle kapladı. Türk ülkesinde ne yana baksak, gözümüzde ve gönlümüzde sen varsın, Ey Kemal!...

Şimdi bana, artık, bütün şu etekleri ve yamaçları ölü köyleri halinde bölük bölük dolduran şu beyaz mezarlar, şu yabancı anıtlar, yukarıki tepelerde Türklerle dolu mânevi arşa secde etmiş tövbekârlar gibi geliyor... Onun için bu gaza arşından bizim hâlâ göze görünür bir dikili taşımız yoktur diye gam yemiyorum. Biliyorum ki, şayet burada gökyüzü ışıktan lisanını açsa, toprak bağrındaki cevher uğultusunu saçsa, rüzgâr çamlı türbenin ağaçlarını

söyletse, kayalar dalgaları inildetse, bunların hepsi, ziyaretçi nesillere tâ haşre kadar şunu anlatacaktır:

— “Bir gün bu geçitte Türkler durdular; düşmanlarının zorlu inadını kırdılar; dünyayı buradan öte aşmağa bırakmadılar!...,

Etrafını bir hilâl gibi tavâf ettiğimiz Çanakkale!... Sana bu mâna yetmez mi? Sen ki iç ve dış denizlerin ortasında bir baştan bir başa göğe yükselen yekpâre bir şehit kabrisin!... Gaza diyarı, kendi anının kendinsin!...
